

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi eräisiin kansainvälisluonteisiin vakuutus sopimuksiin sovellettavasta laista

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki eräisiin kansainvälisluonteisiin vakuutus sopimuksiin sovellettavasta laista. Esityksen tarkoitus on saattaa voimaan Euroopan yhteisöjen vakuutusdirektiivien vaatima lainsäädäntö siltä osin kuin se koskee kansainvälisen yksityisoikeuden alaa eli vakuutus sopimuksiin sovellettavaa lakia. Esitys liittyy Euroopan talousalueesta tehtyyn sopimukseen (ETA-sopimus).

Vakuutus sopimukseen sovellettava laki määntyisi ehdotettujen lainvalintasääntöjen mukaan, kun sekä vakuutuksenantajan päähallintopaikka että se toimipaikka, josta vakuutus on myönnetty, sijaitsevat ETA-valtiossa. Ehdotettujen lainvalintasääntöjen soveltamisen edellytyksenä on lisäksi se, että vahinkovakuutuksen kattama riski sijaitsee ETA-valtion alueella taikka että henkivakuutuksen ottajan vakainainen asuinpaikka tai oikeushenkilön sopimukseen liittyvä toimipaikka on ETA-valtiossa. Direktiivien sallimissa rajoissa ehdotetaan sopijapuolille laajaa mahdollisuutta sopia vakuutus sopimukseen sovellettavasta laista. Lakiviittauksen puuttuessa sovelletaan esityksen mukaan vahinkovakuutus sopimukseen sen valtion lakia, jossa vakuutuksenottajalla on vakainainen asuinpaikka, jos myös riski sijaitsee tässä val-

tiossa. Muussa tapauksessa sovelletaan sen valtion lakia, johon sopimus läheisimmin liittyy. Pakolliseen vahinkovakuutus sopimukseen sovelletaan kuitenkin sen valtion lakia, jossa vakuutuksen ottaminen on säädetty pakolliseksi. Henkivakuutus sopimukseen sovelletaan lakiviittauksen puuttuessa sen valtion lakia, jossa vakuutuksenottajalla on vakainainen asuinpaikka.

Kuluttajaa, jolla on vakainainen asuinpaikka Suomessa, voidaan ehdotetun lain mukaan suojata Suomen lain pakottavien kuluttajasuojasäännösten mukaisesti. Lakiviittaus on ehdotuksen mukaan kuluttajasopimuksissa sallittu, mutta sillä ei saa vähentää sellaisia Suomessa vakinaisesti asuvan kuluttajan oikeuksia, jotka hänellä on Suomen lain pakottavien säännösten mukaan.

Siltä osin kuin direktiiveissä ei ole vakuutus sopimuksiin sovellettavaa lakia koskevia erityissäännöksiä, sovelletaan esityksen mukaan kansainvälisluonteisia sopimuksia yleisesti koskevia lainvalintasääntöjä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samanaikaisesti ETA-sopimuksen kanssa.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
YLEISPERUSTELUT	3	3. Esityksen taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset	6
1. Nykytila	3	4. Asian valmistelu	6
1.1. Suomen oikeus	3	5. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja	6
1.2. Euroopan yhteisöjen direktiivit	3	YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	7
1.2.1. Yleistä	3	1. Lakiehdotus	7
1.2.2. Lainvalintasäännösten pääasiallinen sisältö	4	2. Voimaantulo	13
1.2.3. Lainvalintasäännösten voimaansaattaminen eräissä EFTA-maissa ..	5	LAKITEKSTI	13
2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset uudistusehdotukset	5		

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila

1.1. Suomen oikeus

Kansainvälisluonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annetussa laissa (466/88) säännellään yleisesti sitä, minkä valtion lain mukaan arvostellaan sopijapuolten keskinäistä suhdetta, kun sopimuksella on liittymiä eri valtioihin. Laki on valmisteltu Euroopan talousyhteisön jäsenmaiden Roomassa 19 päivänä kesäkuuta 1980 tekemän sopimussuhteisiin sovellettavaa lakia koskevan yleissopimuksen (*Convention on the law applicable to contractual obligations*, 80/934/EEC) pohjalta. Suomen säännökset poikkeavat kuitenkin eräissä yksityiskohdissa yleissopimuksen määräyksistä.

Kansainvälisluonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annetun lain 4 §:n mukaan sopijapuolet voivat sopia keskinäiseen suhteeseensa sovellettavasta laista eli ottaa sopimukseensa lakiviittauksen. Sen on oltava nimenomainen tai sen on muuten käytävä riittävän selvästi ilmi sopimuksesta tai sopimukseen liittyvistä olosuhteista.

Jos lakiviittausta ei ole tehty, sopimukseen sovelletaan lain 5 §:n mukaan sen valtion lakia, johon sopimus kaikki olosuhteet huomioon ottaen läheisimmin liittyy. Jos jonkun sopijapuolen suoritus on sopimukselle luonteenomainen, oletetaan lähtökohtaisesti sopimuksen liittyvän läheisimmin siihen valtioon, jossa tällä sopijapuolella on liikepaikka.

Laissa ei ole vakuutus sopimuksista erityissäännöksiä. Kun vakuutusyhtiön suoritusta eli riskistä vastaamista on vakiintuneesti pidetty vakuutus sopimuksessa luonteenomaisena suorituksena, kuten lakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 44/1987 vp s. 17) todettiin, sovelletaan vakuutus sopimukseen lakiviittauksen puuttuessa sen valtion lakia, missä vakuutusyhtiöllä on liikepaikka. Jos sopimuksen osapuolena olevalla vakuutusyhtiöllä on liikepaikka kahdessa tai useammassa valtiossa, on lain 13 §:n 2 momentin mukaan se liikepaikka ratkaiseva, jolla on läheisin liittymä sopimukseen ja sen mukaiseen suoritukseen.

Jos kuitenkin vakuutus sopimuksen toisena osapuolena on kuluttaja, sopimussuhdetta arvostellaan yleissäännösten sijasta lain 10 §:n perusteella. Jos kuluttajan kanssa tehty vakuutus sopimus on syntynyt sen tuloksena, että

vakuutuksenantaja tai sen edustaja on markkinoinut vakuutusta kuluttajan kotipaikka valtiossa, sovelletaan vakuutus sopimukseen tämän valtion lakia. Sovellettavaa lakia ei tällöin voida syrjäyttää lakiviittauksin.

Ulkomaisten vakuutusyhtiöiden toiminnasta Suomessa annettuun lakiin (635/89) sisältyy säännös vakuutus sopimuksiin sovellettavasta laista. Lain 4 §:n 1 momentin mukaan ulkomaisen vakuutusyhtiön Suomessa harjoittamaa toimintaa koskevissa oikeussuhteissa noudatetaan Suomen lakia. Suomen lailla tarkoitetaan mainituissa lainkohdassa Suomen oikeutta tai sitä vieraan valtion oikeutta, joka Suomen kansainvälisyksitysoikeudellisten liittymäsääntöjen mukaan tulee sovellettavaksi.

Vakuutus sopimuksen osapuolten suhteesta säädetään Suomessa vakuutus sopimuslaissa (132/33). Laki on pääosin tahdonvaltainen siten, että sopijapuolet voivat poiketa sen säännöksistä. Laissa on kuitenkin myös pakottavia säännöksiä, joista ei voida poiketa sopimuksella. Pakottavilla säännöksillä on haluttu estää vakuutuksenottajan kannalta liian ankarien sopimusehtojen käyttöä. Oikeusministeriössä on vireillä vakuutus sopimuslain kokonaisuudistus.

1.2. Euroopan yhteisöjen direktiivit

1.2.1. Yleistä

Euroopan yhteisöjen (EY) neuvoston ensimmäinen direktiivi muun ensivakuutusliikkeen kuin henkivakuutusliikkeen aloittamista ja harjoittamista koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta (73/239/ETY), jäljempänä ensimmäinen vahinkovakuutus direktiivi, annettiin vuonna 1973. Ensimmäisen vahinkovakuutus direktiivin säännöksiä on muutettu sittemmin muun muassa liikennevakuutusta koskevilla direktiiveillä sekä erityisesti vuonna 1988 annetulla toisella neuvoston direktiivillä muuta ensivakuutusta kuin henkivakuutusta koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta, säännöksistä, joilla helpotetaan palvelujen tarjoamisen vapauden tehokasta käyttämistä, sekä direktiivin 73/239/ETY muuttamisesta (88/357/ETY), jäljempänä toinen vahinkovakuutus direktiivi. Toiseen vahinkovakuutus direktiiviin sisältyvät tämän esityksen kannalta

keskeiset, vahinkovakuutus sopimukseen sovellettavan lain valintaa koskevat säännökset. Toisen vahinkovakuutusdirektiivin jälkeen on 18 päivänä kesäkuuta 1992 hyväksytty direktiivi muuta ensivakuutusta kuin henkivakuutusta koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta sekä direktiivien 73/239/ETY ja 88/357/ETY muuttamisesta, jäljempänä kolmas vahinkovakuutusdirektiivi.

EY:n neuvoston ensimmäinen direktiivi henkivakuutuksen ensivakuutusliikkeen aloittamisesta ja harjoittamista koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta (79/267/ETY), jäljempänä ensimmäinen henkivakuutusdirektiivi, on annettu vuonna 1979. Sitä on myöhemmin muutettu toisella neuvoston direktiivillä henkivakuutuksen ensivakuutusliikettä koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta, säännöksistä, joilla helpotetaan palvelujen tarjoamisen vapauden tehokasta käyttämistä sekä direktiivin 79/267/ETY muuttamisesta (90/619/ETY), jäljempänä toinen henkivakuutusdirektiivi.

Vakuutustoimintaa koskevien direktiivien perustavoitteena on taata jäsenvaltioiden kansalaisille ja yrityksille tasavertaiset mahdollisuudet harjoittaa vakuutustoimintaa jäsenmaissa. Toisen vaiheen direktiiveillä edistetään vakuutuspalvelujen tarjonnan vapauttamista EY:n alueella. Kolmannen vahinkovakuutusdirektiivin tavoitteena on siirtää EY:n sisällä yhden toimiluvan ja toimiluvan myöntäneen valtion harjoittaman valvonnan periaatteeseen.

1.2.2. Lainvalintasäännösten pääasiallinen sisältö

Nyt kysymyksessä olevien vakuutusdirektiivien lainvalintasäännökset ovat toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 ja 8 artiklassa sekä toisen henkivakuutusdirektiivin 4 artiklassa. Toisen vahinkovakuutusdirektiivin lainvalintasääntöjä muutetaan kolmannelle vahinkovakuutusdirektiivillä sikäli, että niin sanotun suuren riskin käsite laajenee. Muutoksen johdosta vakuutus sopimuksen osapuolilla on aikaisempaa useammissa tilanteissa lähtökohtaisesti mahdollisuus sopia lakiviittauksesta minkä valtion lakiin tahansa.

Direktiivien lainvalintasäännösten tavoitteena on taata vakuutus sopimuksen osapuolille

mahdollisuus sopia sopimukseen sovellettavasta laista silloin, kun sopimuksella on liittyviä kahteen tai useampaan valtioon. Direktiivien lainvalintasäännöt osoittavat lakiviittausmahdollisuuksien vähimmäistason: kunkin jäsenvaltion on myönnettävä vakuutus sopimuksen osapuolille lakiviittausmahdollisuus ainakin direktiiveissä säädetyssä laajuudessa. Sopijapuolet voivat sopia sovellettavasta laista tätä vapaammin, jos se sopimukseen direktiivien perusteella soveltuvan lain nojalla on mahdollista.

Se, miten vapaasti vakuutus sopimuksen osapuolet voivat valita sovellettavan lain yksittäistapauksessa, riippuu vakuutuslajista ja siitä, millaisia liittyviä sopimuksella on eri valtioihin. Sopijapuolten valinnanvapaus on rajoitettu henkivakuutus sopimuksissa ja laajin sellaisissa vahinkovakuutus sopimuksissa, jotka koskevat suuria riskejä. Direktiiveissä ei säännellä erikseen sellaisia vakuutus sopimuksia, joissa toisena osapuolena on kuluttaja.

Henkivakuutus sopimuksissa sopijapuolilla tulee toisen henkivakuutusdirektiivin 4 artiklan mukaisesti olla mahdollisuus sopia lakiviittauksesta joko sen valtion lakiin, missä vakuutuksenottajalla on vakainainen asuinpaikka tai toimipaikka, tai sen valtion lakiin, jonka kansalainen vakuutuksenottaja on. Lakiviittauksen puuttuessa on sovellettava sen valtion lakia, missä fyysisellä henkilöllä on vakainainen asuinpaikka tai oikeushenkilöllä sellainen toimipaikka, johon sopimus liittyy.

Vahinkovakuutusdirektiivien lainvalintasäännöt rakentuvat kahdelle relevantille liittymälle, jotka ovat vakuutuksenottajan vakainainen asuinpaikka tai toimipaikka sekä vakuutuksen kattaman riskin sijainti. Eriksään säädetään siitä, missä valtiossa tai valtioissa riskin katsotaan sijaitsevan. Suuria riskejä koskevilla vahinkovakuutus sopimuksissa sopijapuolilla tulee olla mahdollisuus sopia lakiviittauksesta rajoituksetta.

Jos lakiviittauksesta ei ole sovittu, kansainvälisluonteiseen vahinkovakuutus sopimukseen on sovellettava ensisijaisesti vakuutuksenottajan asuinpaikan lakia ja toissijaisesti sen valtion lakia, johon sopimus läheisimmin liittyy. Vahinkovakuutus sopimuksen oletetaan liittyvän läheisimmin siihen valtioon, jossa riski sijaitsee.

Direktiivien säännösten mukaan tuomioistuintuomaan lain pakottavia normeja on voitava soveltaa sopimukseen muuten sovellettavasta laista riippumatta. Jäsenvaltiot voivat niin ha-

lutessaan sallia myös vieraan valtion pakottavien normien soveltamisen silloin, kun sopimuksella on liittymäkohtia kyseiseen valtioon. Toinen vahinkovakuutusdirektiivi sisältää lisäksi vakuutuksen, jonka mukaan jäsenmaat voivat edellyttää pakollisiin vahinkovakuutuksiin sovellettavaksi sen valtion lakia, missä vakuutuksen ottaminen on säädetty pakolliseksi.

1.2.3. Lainvalintasäännösten voimaansaattaminen eräissä EFTA-maissa

Norjassa, Ruotsissa ja Itävallassa vakuutusdirektiivien lainvalintasäännöt saatetaan voimaan Suomen tapaan erillisellä kansainvälisyysisoikeudellisella lailla. Asiasta on annettu lakiehdotus Norjassa 22 päivänä toukokuuta 1992 ja Itävallassa kesällä 1992. Ruotsissa lakiehdotus on toimitettu laintarkastuskuntaan syyskuussa ja se pyritään käsittelemään valtiopäivillä syksyn aikana.

Norjassa ja Ruotsissa lähtökohta lain valmistelulle on ollut erilainen kuin Suomessa sikäli, että kummassakaan maassa ei ole voimassa sopimussuhteisiin sovellettavaa lakia koskevaa yleislakia. Vakuutus sopimuksia koskevaan lakiin on molemmissa maissa otettava sellaisia yleisiä säännöksiä, jotka Suomessa sisältyvät kansainvälistuonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annettuun lakiin.

Norjan, Ruotsin ja Itävaltan lakiehdotukset perustuvat vahinkovakuutuksen osalta toisen vahinkovakuutusdirektiivin säännöksiin. Tämä johtune Norjan ja Itävaltan osalta siitä, että lait on valmisteltu pitkälti ajankohtana, jolloin kolmannen vahinkovakuutusdirektiivin hyväksymisestä ei vielä ollut varmuutta.

Ruotsissa ja Itävallassa soveltamisala ehdotetaan rajattavaksi Euroopan talousalueella sijaitseviin valtioihin. Norjassa ehdotetaan soveltamisalaltaan universaaliala lakia. Nyt puheena oleviin lakiehdotuksiin ei sisälly vieraan valtion pakottavien normien soveltamisen mahdollistavaa säännöstä. Kaikkiin nyt puheena oleviin lakiehdotuksiin sisältyy säännös, jonka mukaan pakolliseen vahinkovakuutukseen on sovellettava sen valtion lakia, missä vakuutuksen ottaminen on säädetty pakolliseksi.

Norjan ja Ruotsin lakiehdotuksissa ei ole säännöstä kuluttajansuojasta. Itävaltan esitykseen sisältyy vakuutuksenottajia suojaava säännös, jonka mukaan lakiviittausta kuluttajasopi-

muksissa on sallittu, mutta sillä ei saa vähentää vakuutuksenottajalle Itävaltan lain mukaan kuuluvia oikeuksia. Kyseistä säännöstä ei sovelleta suuria riskejä koskeviin vakuutus sopimuksiin, mikäli vakuutuksenottaja on tehnyt sopimuksen yrittäjän ominaisuudessa.

2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset uudistusehdotukset

Esityksen tarkoituksena on saattaa Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen (ETA-sopimus) mukaisesti voimaan EY:n vakuutusdirektiivien vaatima lainsäädäntö siltä osin kuin se koskee kansainvälisen yksityisoikeuden alaa eli vakuutus sopimuksiin sovellettavaa lakia. Lain soveltamisala on rajoitettu direktiivien mukaisesti koskemaan vakuutus sopimuksiin sovellettavan lain valintaa silloin, kun sekä vakuutuksenantajan päähallinto että se vakuutuksenantajan toimipaikka, josta vakuutus on myönnetty, sijaitsee jossakin ETA-sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa (ETA-valtio). Ehdotetun lain soveltamisen edellytyksenä on lisäksi, että vahinkovakuutuksen kattama riski sijaitsee ETA-valtion alueella taikka että henkivakuutuksen ottajan vakinainen asuinpaikka tai sopimukseen liittyvä toimipaikka on ETA-valtiossa. Muihin vakuutus sopimuksiin sovellettava laki määräytyy näin ollen edelleen kansainvälistuonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annetun lain säännösten perusteella.

Esitystä valmisteltaessa on harkittu myös sitä, että direktiivien mukaiset lainvalintasäännöt ulotettaisiin koskemaan kaikkia vakuutus sopimuksia. Tästä vaihtoehdosta on kuitenkin luovuttu erityisesti sillä perusteella, että direktiivien lainvalintasäännöt on nähtävä osana järjestelmää, jolla avataan vakuutusmarkkinat Euroopan talousalueella.

Vakuutusdirektiivien lainvalintasäännöt ehdotetaan voimaansaattettaviksi siten, että ne vastaavat mahdollisimman pitkälle Suomen lainsäädäntötekniikkaa. Sovellettavaa lakia koskevat säännökset ovat direktiiveissä monimutkaisia ja kasuistisia. Ne koskevat lisäksi vain osaa vakuutus sopimuksista. Näistä syistä niitä ei luontevasti voi sijoittaa valmisteilla olevaan vakuutus sopimuslakiin eikä myöskään sopimussuhteisiin sovellettavaa lakia koskevaan yleislakiin. Tämän vuoksi ehdotetaan,

että vakuutusdirektiiveihin perustuvista lainvalintasäännöistä säädetään *erillinen laki*.

Esityksessä on otettu huomioon myös kolmas vahinkovakuutusdirektiivi, joka on hyväksytty 18 päivänä kesäkuuta 1992. Siihen perustuva kansallinen lainsäädäntö on saatettava EY-maissa voimaan 1 päivään heinäkuuta 1994 mennessä. Luonnoksessa kolmanneksi henkivakuutusdirektiiviksi ei ole ehdotettu muutoksia lainvalintasäännöksiin.

Direktiivien sallimissa rajoissa ehdotetaan sopijapuolille laajaa mahdollisuutta sopia vakuutussopimukseen sovellettavasta laista. Laki- viittauksen puuttuessa sovelletaan vahinkovakuutussopimukseen sen valtion lakia, jossa vakuutuksenottajalla on vakinainen asuinpaikka, jos myös riski sijaitsee tässä valtiossa. Muussa tapauksessa sovelletaan sen valtion lakia, johon sopimus läheisimmin liittyy. Pakolliseen vahinkovakuutussopimukseen sovelletaan kuitenkin sen valtion lakia, missä vakuutuksen ottaminen on säädetty pakolliseksi. Henkivakuutussopimukseen sovelletaan laki- viittauksen puuttuessa sen valtion lakia, jossa vakuutuksenottajalla on vakinainen asuinpaikka tai oikeushenkilöllä se toimipaikka, johon sopimus liittyy.

Direktiiveissä ei tehdä eroa kuluttajasopimusten ja muiden vakuutussopimusten välillä. Ne sallivat kuitenkin sellaisten tuomioistuinvaltion pakottavien normien soveltamisen, jotka on tarkoitettu sovellettaviksi muuten sovellettavasta laista huolimatta. Tällä perusteella on direktiivienkin mukaan mahdollista suojata Suomessa asuvaa kuluttajaa Suomen lain pakottavien kuluttajasuojasäännösten mukaisesti. Kuluttajasopimuksista ehdotetaan niiden suuren käytännön merkityksen vuoksi otettavaksi lakiin tämän sisältöinen selventävä erityissäännös. Lakiviittaus on esityksen mukaan kuluttajasopimuksissa sallittu, mutta se on tehoton siltä osin kuin se vähentää Suomessa vakinaisesti asuvalla kuluttajalla Suomen lain pakottavien säännösten mukaan olevia oikeuksia.

Siltä osin kuin direktiiveissä ei ole vakuutussopimuksiin sovellettavaa lakia koskevia erityissäännöksiä, sovelletaan esityksen mukaan kansainvälisluonteisia sopimuksia yleisesti koskevia lainvalintasääntöjä eli kansainvälisluonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annettua lakia.

Kaikkia direktiivien säännöksiä ei ole ollut tarpeen ottaa lakiehdotukseen. Esitykseen ei

muun muassa sisälly toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 2 kohdan 2 alakohdassa olevaa vieraan valtion pakottavien normien soveltamisen sallivaa säännöstä. Säännöksen ottaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä on direktiivin sanamuodon mukaan vapaaehtoista. Mainittu säännös on jätetty pois esityksestä, koska sen soveltamisen on arvioitu johtavan lainkäytön ennustettavuuden ja siten oikeusvarmuuden heikkenemiseen.

Vakuutusdirektiiveihin ei liity säännösten tulkintaa ohjaavia valmisteluasiakirjoja eikä direktiivien lainvalintasäännöksiä ole vielä tullut oikeuskäytännössä. Koska yhtenäislainsäädäntöä sovellettaessa on tavoiteltava kansainvälistä yhdenmukaisuutta, ei tämän esityksen perusteluissa ole pyritty antamaan pitkälle meneviä tulkintasuosituksia.

3. Esityksen taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset.

Esityksellä ei ole suoranaisia taloudellisia vaikutuksia eikä organisatorisia vaikutuksia.

4. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu virkатыönä oikeusministeriössä. Asiasta on pidetty yhteispohjoinen kokous sekä käyty epävirallisia neuvotteluja Saksan liittotasavallan ja Itävallan oikeusministeriöiden edustajien kanssa.

Luonnoksesta hallituksen esitykseksi on pidetty kuulemistilaisuus oikeusministeriössä 18 päivänä elokuuta 1992.

5. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

Esitys koskee omalta osaltaan ETA-sopimuksen voimaansaatamista.

Esitys liittyy sosiaali- ja terveystieteissä valmisteltavaan hallituksen esitykseen laiksi vakuutuspalvelujen vapaasta tarjonnasta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, jolla saatetaan muilta osin voimaan EY:n henki- ja vahinkovakuutusdirektiivien säännökset yli rajojen tahtuvasta vakuutuspalvelujen myynnistä.

Välillistä vaikutusta esityksessä säänneltyyn asiakokonaisuuteen on myös jaksossa 1.1. mainitulla vakuutussopimuslain kokonaisuudistuk-

sella, sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteltavalla hallituksen esityksellä liikennevakuutuslain muuttamisesta sekä vuonna 1988 Luganossa EY:n ja EFTA:n jäsenvaltioiden allekirjoittamalla yleissopimuksella tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja

täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla eli niin sanotulla Luganon sopimuksella. Hallituksen esitys Luganon sopimuksen sekä siihen liittyvien pöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä (HE 177/1992 vp) on annettu syyskuussa 1992.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotus

Yleiset säännökset

1 §. *Soveltamisala.* Lakia ehdotetaan sovellettavaksi sellaisiin vakuutus sopimuksiin, jotka koskevat vakuutuksenantajan ETA-valtiossa sijaitsevasta toimipaikasta myönnettyjä vakuutuksia. Toinen vakuutuslajista riippumaton edellytys lain soveltamiselle on se, että vakuutuksenantajan päähallinto sijaitsee ETA-valtiossa. Laki soveltuu vahinkovakuutus sopimukseen, jos myös vakuutuksen kattama riski sijaitsee ETA-valtiossa. Henkivakuutuksen osalta lain soveltumisen kannalta merkityksellinen vakuutuksenottajaa koskeva liittymä on vakuutuksenottajan vakinainen asuinpaikka tai, jos vakuutuksenottaja on oikeushenkilö, sen toimipaikka. Jos oikeushenkilöllä on useita toimipaikkoja, laissa tarkoitetaan sitä toimipaikkaa, johon sopimus läheisimmin liittyy.

Ehdotetun lain säännösten mukaan määräytyvät vakuutus sopimusten osapuolten väliseen suhteeseen sovellettava laki sekä muun kuin sopijapuolena olevan vakuutetun tai muun vakuutuskorvaukseen oikeutetun henkilön oikeus vakuutuksenantajaa kohtaan.

Laki ei koske kansaneläkelaitoksen hoitamia vakuutuksia, koska ne eivät perustu vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan väliseen vakuutus sopimukseen.

Pykälän 2 momentin mukaan laki ei koske jälleenvakuutusta, lakisääteistä potilas- ja tapaturmavakuutusta eikä lakisääteistä eläkevakuutusta. Jälleenvakuutuksella tarkoitetaan vakuutusta, jonka vakuutuksenantaja ottaa toiselta vakuutuksenantajalta kattaakseen itse myöntämästään vakuutuksesta (ensivakuutuksesta) johtuvaa vastuutaan. Ensimmäisen henkivakuutusdirektiivin 1 artiklan ja ensimmäisen vahinkovakuutusdirektiivin 1 artiklan mukaan

direktiivit koskevat vain ensivakuutusta. Direktiivien lainvalintasäännökset on näin ollen laadittu pitäen silmällä vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välistä sopimussuhdetta, eivätkä ne sellaisinaan soveltu vakuutuksenantajien väliseen jälleenvakuutus suhteeseen. Myöskään Suomen vakuutus sopimuslaki ei koske jälleenvakuutusta. Vakuutuksenantajien ei voida katsoa tarvitsevan keskinäisiä sopimuksiaan varten ehdotetun kaltaista sääntelyä, vaan niiden tulisi voida sopia vapaasti sovellettavasta laista.

Ensimmäistä vahinkovakuutusdirektiiviä ei sovelleta lakisääteiseen sosiaaliturvaan kuuluvaan vakuutukseen. Koska lakisääteinen tapaturma- ja potilasvakuutus luetaan Suomessa lakisääteiseen sosiaaliturvaan kuuluviksi vakuutuksiksi, ne ehdotetaan jätettäväksi lain soveltamisalan ulkopuolelle. ETA-sopimuksen mukaan ensimmäistä henkivakuutusdirektiiviä ei sovelleta myöskään Suomen lakisääteiseen työeläkevakuutukseen, vaikka sen kaltainen vakuutus muutoin kuuluu henkivakuutusdirektiivien soveltamisalaan. Tämän vuoksi myös lakisääteinen eläkevakuutus ehdotetaan jätettäväksi lain soveltamisalan ulkopuolelle.

Ehdotettu laki tulee sovellettavaksi ydinvastuu- ja lääkevahinkovakuutuksiin, vaikka ne on rajattu toisen vahinkovakuutusdirektiivin ja myös vakuutuspalvelujen vapaata tarjontaa koskevan lakiesityksen soveltamisalan ulkopuolelle. Mainittu vahinkovakuutusdirektiivien soveltamisalan rajaus poistetaan kolmannen vahinkovakuutusdirektiivin 37 artiklalla, joka ehdotetaan otettavaksi nyt puheena olevassa esityksessä huomioon. Ehdotetun lain soveltamisalan ulottamista ydinvastuu- ja lääkevahinkovakuutuksiin puoltaa sekin, että kyseiset vakuutukset eivät lainvalinnan näkökulmasta eroa muista vakuutuksista.

Laki soveltuu niin yritysten välisiin kuin

yrittäjien ja yksityishenkilöiden välisiin vakuutus-sopimuksiin.

2 §. *Määritelmät.* Pykälän 1 ja 2 momentissa määritellään, mitä tässä laissa tarkoitetaan henki- ja vahinkovakuutuksilla. Määritelmät vastaavat direktiiveissä olevaa vakuutusten jakoa henki- ja vahinkovakuutuksiin. Vahinkovakuutusdirektiivien säännökset koskevat kaikkea muuta vakuutusta paitsi henkivakuutusta. Vahinkovakuutusdirektiivien säännöksiä sovelletaan siten myös tapaturma- tai sairausvakuutukseen, jos ne on myönnetty erillisinä vakuutuksena. Ensimmäisen henkivakuutusdirektiivin 1 artiklan 1 kohdan 1 alakohdan mukaan direktiivin säännökset soveltuvat kuitenkin tapaturmavakuutukseen ja sairausvakuutukseen, jos ne on myönnetty henkivakuutuksen lisävakuutuksena.

Ehdotetussa 3 momentissa määritellään lakiviittauksen käsite. Lakiviittauksella tarkoitetaan kansainvälisyysoikeudellisessa terminologiassa vakiintuneesti sopimusehtoa sopimukseen sovellettavasta laista.

Vahinkovakuutus

3 §. *Riskin sijaintipaikka.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi riskin sijaintipaikasta toisen vahinkovakuutusdirektiivin 2 artiklan d alakohdan edellyttämällä tavalla. Esityksen teksti on eräiltä osin ollut kirjoitettava direktiivin vastaavasta kohdasta poikkeavalla tavalla, jotta sen asiasisältö pysyisi Suomen terminologian mukaisesti tulkittuna samana kuin direktiivissä. Näin mainitaan esimerkiksi pykälän 1 kohdassa vakuutuksen kohteena myös kiinteistö, vaikka direktiivin 2 artiklan d alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa puhutaan vain rakennuksista ja niiden irtaimistosta.

Pykälän 4 kohdassa säädetään riskin sijainnista sellaisissa tapauksissa, joihin mikään pykälän edeltävistä kohdista ei sovellu. Riskin katsotaan tällöin sijaitsevan siinä valtiossa, missä vakuutuksenottajana olevalla luonnollisella henkilöllä on vakainainen asuinpaikka. Kun vakuutuksenottajana on oikeushenkilö, riskin katsotaan 3 §:n 4 kohdan perusteella sijaitsevan siinä valtiossa, missä vakuutuksenottajalla on toimipaikka, johon sopimus liittyy. Ehdotetussa 5 §:n 4 momentissa mainittu oikeushenkilön päähallinnon sijaintipaikalla ei siis ole merkitystä riskin sijaintipaikkaa määritettäessä.

4 §. *Suurta riskiä koskeva vakuutus.* Pykäläs-

sä määritellään, mitä suurta riskiä koskevalla vakuutuksella tarkoitetaan. Tällä on vaikutusta vakuutus-sopimuksen osapuolten lakiviittausmahdollisuuden laajuuteen, sillä 5 §:n 1 momentin nojalla sopijapuolilla on lähtökohtaisesti rajoittamaton mahdollisuus sopia suurta riskiä koskevaan vakuutus-sopimukseen sovellettavasta laista.

Riskit, joita on pidettävä suurina, on määriteltäviä ensimmäisen vahinkovakuutusdirektiivin 5 artiklan d alakohdassa, joka lisättiin ensimmäiseen vahinkovakuutusdirektiiviin toisen vahinkovakuutusdirektiivin 5 artiklassa. Mainitussa artiklassa suurten riskien määrittely perustuu ensimmäisen vahinkovakuutusdirektiivin liitteenä olevaan vahinkovakuutusluokitukseen. Tähän lakiin ei ehdoteta otettavaksi erillistä liitettä, vaan suuria riskejä koskevat vakuutukset määritellään suoraan nyt puheena olevassa pykälässä.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan suurta riskiä koskevana vakuutuksena on pidettävä vakuutusta, joka kattaa maa-ajoneuvoja, rautateiden liikkuva kalustoa, ilma-aluksia, aluksia sekä niissä kuljetettavaa tavaraa koskevia riskejä. Suurta riskiä koskeva vakuutus on 1 kohdan mukaisesti myös maa-ajoneuvon, ilma-aluksen tai aluksen rahdinkuljettajan vastuuta sekä muuta maa-ajoneuvon, ilma-aluksen tai aluksen käytöstä aiheutuvaa vastuuta koskeva vakuutus. Lainkohta vastaa ensimmäisen vahinkovakuutusdirektiivin 5 artiklan d alakohdan i alakohdan.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan luotto- tai takausvakuutusta pidetään suurta riskiä koskevana vakuutuksena, kun se liittyy vakuutuksenottajan elinkeinon tai ammatin harjoittamiseen. Luotto- tai takausvakuutuksella tarkoitetaan vakuutusta, jonka kohteena on yksi tai useampi seuraavista riskeistä: maksukyvyttömyys, vienti-, osamaksu-, kiinnitys- ja maatalousluotot, välillinen tai välitön takaus. Lainkohdan soveltumisen edellytyksenä on, että vakuutuksenottaja harjoittaa ammattimaisesti teollista tai kaupallista toimintaa taikka vapaata ammattia ja luotto- tai takausvakuutuksen kattama riski liittyy tällaisen toiminnan harjoittamiseen. Säännös perustuu ensimmäisen vahinkovakuutusdirektiivin 5 artiklan d alakohdan ii alakohdan.

Ehdotetussa 1 momentin 3 kohdassa säädetään suurista riskeistä koskevista vakuutuksista siinä tapauksessa, että vakuutuksenottaja täyttää kohdan soveltamisen edellytyksenä olevat

erityisvaatimukset. Lainkohta perustuu ensimmäisen vahinkovakuutusdirektiivin 5 artiklan d alakohdan iii alakohdan ensimmäiseen alakohtaan. Nyt puheena olevan kohdan soveltamisen kannalta merkityksellisiä seikkoja ovat vakuutuksenottajan taseen loppusumma, liikevaihto ja hänen palveluksessaan olevien työntekijöiden lukumäärä. Työntekijöiden lukumäärällä tarkoitetaan keskimääräistä lukumäärää tilikauden aikana.

Vakuutuksenottajan täyttyessä 1 momentin 3 kohdan soveltamisedellytykset vahinkovakuutussopimusten katsotaan pääsääntöisesti koskevan suuria riskejä. Kohdan soveltamisalan ulkopuolelle jäävät ainoastaan oikeusturvavakuutukset ja matkailijalle annettavaa apua koskevat vakuutukset eli niin sanotut matkailijapuvakuutukset. Matkailijalla tarkoitetaan tässä yhteydessä luonnollista henkilöä, joka on matkoilla, poissa kotoaan tai poissa pysyvältä asuinpaikaltaan.

Vakuutuksenottajan kuulussa konserniin, jonka on laadittava konsernitilinpäätös, käytetään 2 momentin mukaan 1 momentin 3 kohtaa sovellettaessa konsernitilinpäätöksen mukaisia lukuja. Säännös perustuu ensimmäisen vahinkovakuutusdirektiivin 5 artiklan d alakohdan iii alakohdan toiseen alakohtaan.

5 §. *Lakiviittaus vahinkovakuutussopimuksessa.* Pykälässä säädetään sopijapuolten mahdollisuudesta sopia siitä, minkä valtion lakia heidän väliseensä sopimukseen sovelletaan.

Ehdotetun 1 momentin mukaan sopimukseen sovellettavasta laista voidaan sopia rajoituksitta silloin, kun vakuutus 4 §:n mukaan koskee suurta riskiä. Lainkohta vastaa toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan f alakohtaa sellaisena kuin se on muutettuna kolmannen vahinkovakuutusdirektiivin 27 artiklalla. Sopijapuolten lähtökohtaisesti rajoittamatonta lakiviittausmahdollisuutta saattavat yksittäistapauksessa kaventaa ehdotuksen muiden säännösten nojalla ehdottomasti sovellettavat normit. Esimerkiksi pakolliseen vakuutukseen on sopimuksen osapuolten tahdosta riippumatta sovellettava ehdotuksen 8 §:n mukaan määräytyvän valtion lakia. Lakiehdotuksen 11 ja 12 §:n nojalla sovellettavia luonteeltaan pakottavia normeja ei myöskään voida sopimuksin syrjäyttää edes suurta riskiä koskevassa vakuutussopimuksessa.

Pykälän 1 momentin toisessa lauseessa säädetään sopijapuolten mahdollisuudesta sopia kaikissa tilanteissa lakiviittauksesta vakuutuk-

senottajan vakinaisen asuinpaikan lakiin. Säännös perustuu toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan a — c alakohtiin.

Ehdotetussa 2 momentissa on yleissäännös lakiviittauksesta silloin, kun vakuutuksen kattama riski sijaitsee muualla kuin siinä valtiossa, missä vakuutuksenottajalla on vakinainen asuinpaikka. Säännös soveltuu myös tilanteeseen, jossa riskin voidaan 3 §:n mukaisesti katsoa sijaitsevan kahden tai useamman valtion alueella. Koska sopimuksella tällöin on liittymäkohtia useampaan valtioon, osapuolet voivat sopia minkä tahansa tällaisen valtion lain soveltamisesta. Jos kuitenkin yksikin vakuutuksen kattama riski sijaitsee siinä valtiossa, missä vakuutuksenottajalla on vakinainen asuinpaikka, kyseisen valtion lakia on sovellettava. Lainkohta perustuu toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 alakohdan b alakohtaan.

Pykälän 3 momenttiin sisältyy poikkeus 2 momentin yleissäännöksestä. Momentin mukaan sopijapuolten lakiviittausmahdollisuus on 2 momentissa säänneltyä laajempi silloin, kun vakuutuksenottaja harjoittaa kaupallista tai teollista toimintaa taikka vapaata ammattia ja sopimus kattaa näitä toimintoja koskevia riskejä. Osapuolet voivat tässä tapauksessa sopia muun kuin sen valtion lain soveltamisesta, missä vakuutuksenottajalla on asuinpaikka, vaikka vakuutuksen kattamia riskejä sijaitsisi myös mainitussa valtiossa. Edellä olevan mukaisesti tätä mahdollisuutta ei 2 momentin yleissäännöksen nojalla ole. Momentti vastaa toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan c alakohtaa.

Esimerkkinä 1 — 3 momenttiin sisältyvien lainvalintasääntöjen soveltamisesta voidaan mainita suomalaisen yrityksen saksalaisen vakuutusyhtiön kanssa tekemä vahinkovakuutussopimus, joka koskee yrityksen Suomessa, Ranskassa ja Belgiassa sijaitsevia kiinteistöjä. Sopimuksen osapuolten mahdollisuus tehdä lakiviittaus riippuu tällöin siitä, liittyvätkö vakuutuksella katettavat riskit vakuutuksen ottavan yrityksen elinkeinotoimintaan. Mikäli riskeillä ei ole yhteyttä vakuutuksenottajan harjoittamaan toimintaan, sopijapuolet eivät voi sopia lakiviittauksesta muuhun kuin Suomen lakiin, koska yksi vakuutettavista riskeistä sijaitsee vakuutuksenottajan asuinpaikkavaltiossa. Jos sen sijaan kiinteistöt liittyvät esimerkiksi rakennusallalla toimivan suomalaisyrityksen elinkeinotoimintaan, vakuutussopimuksen osa-

puolet voivat 3 momentin mukaisesti tehdä lakiviittauksen joko Suomen, Ranskan tai Belgian lakiin. Lakiviittausta ei kuitenkaan lähtökohtaisesti voi tehdä sen valtion lakiin, jossa vakuutuksenantajalla on toimipaikka, jos sopimuksella ei ole 1 tai 2 momentissa edellytettyä liittymää kyseiseen valtioon.

Pykälän 4 momenttiin sisältyy täsmennys sitä tilannetta varten, jossa vahinkovakuutuksen ottaja on oikeushenkilö. Vakinaisen asuinpaikan sijasta pidetään tällöin vakuutuksenottajan päähallinnon sijaintipaikkaa pykälän 1 ja 2 momentissa tarkoitettuna liittymänä. Säännös perustuu toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan a, b ja c alakohdan säännöksiin.

Luonnollisen henkilön vakinaisen asuinpaikan katsotaan olevan siinä valtiossa, jossa hän tosiasiallisesti vakinaisesti asuu siitä riippumatta, että hän mahdollisesti on virallisesti kirjoilla toisessa valtiossa.

6 §. *Lakiviittausmahdollisuuden täsmennys.* Pykälän 1 momentissa on toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan toista virkettä sekä sanotun kohdan d alakohdasta vastaava säännös, joka laajentaa mahdollisuutta sopia sovellettavasta laista. Momentissa säädetään lakiviittausmahdollisuudesta silloin, kun ainakin yhdessä 5 §:n 1 — 3 momentin mukaan määräytyvässä laissa sallitaan vapaa lakiviittaus eli viittaus minkä tahansa kolmannen valtion lakiin. Sopijapuolet voivat 1 momentin mukaan hyödyntää tällaista säännöstä ja sopia siitä, että vahinkovakuutus sopimukseen sovelletaan jonkin sellaisen valtion lakia, jolla ei ole 5 §:n 1 — 3 momentissa tarkoitettua liittymää sopimukseen.

Käytännössä 1 momentin soveltaminen edellä 5 §:n yhteydessä käsiteltyyn esimerkkitapaukseen merkitsisi sitä, että suomalainen yritys ja saksalainen vakuutusyhtiö voisivat sopia muunkin kuin Suomen, Ranskan tai Belgian lain soveltamisesta, jos ainakin jossakin näistä laeista sallittaisiin vapaa lakiviittaus.

Ehdotettu 2 momentti sisältää poikkeuksen siitä pääsäännöstä, että sopijapuolet voivat ensisijaisesti sopia vain joko vakuutuksenottajan asuinvaltion tai riskin sijaintivaltion lain soveltamisesta. Jos nimittäin sopimus kattaa vain sellaisia vahinkotapahtumia, jotka sattuvat muussa valtiossa kuin lakiehdotuksen 3 §:n mukaan määriteltävässä riskin sijaintivaltiossa, sopijapuolet voivat sopia lakiviittauksesta myös tällaisen valtion lakiin. Säännös antaa

sopimuksen osapuolille yhden lisävaihtoehdon sovellettavaa lakia valittaessa eikä siis sulje 5 §:n 1 — 3 momentissa tarkoitettujen valtioiden lainsäädäntöä lakiviittausmahdollisuuden ulkopuolelle. On huomattava, ettei 1 momentin väljennys ulotu 2 momentissa säänneltyyn tilanteeseen.

Toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan h alakohdan ensimmäisen virkkeen mukaan lakiviittauksen on käytävä ilmi kohdullisella varmuudella sopimusehdoista tai tapaukseen liittyvistä olosuhteista. Direktiivin sanamuoto vastaa asiallisesti kansainvälisluonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annetun lain 4 §:n 1 momenttia, jonka mukaan lakiviittauksen on oltava nimenomainen tai sen on muuten käytävä riittävän selvästi ilmi sopimuksesta tai sopimukseen liittyvistä olosuhteista. Mainittu yleislain säännös tulee ehdotetun 13 §:n mukaan sovellettavaksi myös tässä esityksessä tarkoitettuihin vakuutus sopimuksiin. Tämän vuoksi ei ole ollut tarpeen ottaa nyt ehdotettuun lakiin tätä koskevaa nimenomaista säännöstä.

7 §. *Sovellettava laki lakiviittauksen puuttuessa.* Pykälään sisältyvät säännökset siitä, mitä lakia vakuutus sopimukseen sovelletaan, jos lakiviittauksesta ei ole sovittu.

Pykälän 1 momentin mukaan sovelletaan sen valtion lakia, missä vakuutuksenottajalla on vakinaisen asuinpaikka tai, kun kysymyksessä on oikeushenkilö, 5 §:n 4 momentissa tarkoitettu päähallinnon sijaintipaikka, jos myös riski sijaitsee tässä valtiossa. Säännös on yhdenmukainen toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan a alakohdan ensimmäisen virkkeen kanssa.

Muussa tapauksessa sovelletaan sen valtion lakia, johon sopimus läheisimmin liittyy. Tämä vastaa toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan h alakohdan neljättä virkettä ja kansainvälisluonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annetun lain 5 §:n säännöstä. Mikään yksittäinen liittymä ei tällöin sinänsä ratkaise sovellettavaa lakia, vaan vakuutus sopimusta ja siihen liittyviä olosuhteita tarkastellaan kokonaisuutena. Varteenotettavia liittymiä ovat vakuutuksenantajan, vakuutuksenottajan tai vakuutetun liike- tai kotipaikat, riskin sijaintipaikka sekä paikka, jossa vakuutus sopimus on tehty tai pääasiallisesti neuvoteltu. Merkitystä voidaan antaa myös sille, että sopimuksessa käytetään vakioehtoja, jotka perustuvat määrätyn oikeusjärjestyksen säännöksille,

sekä vakuutus sopimuksen mahdolliselle yhteydelle muihin vakuutus sopimuksiin, jotka ovat tietyn oikeusjärjestyksen alaisia. Myös oikeuspaikkaa tai välimiesmenettelyn paikkaa koskeva ehto voidaan ottaa liittymänä huomioon.

Pykälän 2 momentissa täsmennetään lähimmän liittymän periaatetta toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan h alakohdan edellyttämällä tavalla. Sen mukaan vakuutus sopimuksen oletetaan liittyvän läheisimmin siihen valtioon, jossa riski sijaitsee. Olettamus voidaan kuitenkin syrjäyttää näyttämällä, että yksittäistapauksessa sopimus liittyy läheisemmin johonkin toiseen valtioon.

8 §. *Pakollinen vakuutus.* Toisen vahinkovakuutusdirektiivin 8 artiklan 4 kohdan c alakohdan sisältää vakuutuksen, jonka mukaan jäsenvaltiot voivat säätää, että pakollisiin vakuutuksiin on aina sovellettava sen valtion lakia, missä vakuutus on säädetty pakolliseksi. Vakuutuksen nojalla ehdotetaan lakiin otettavaksi mainitun sisältöinen säännös. Säännöksen tarkoituksena on varmistaa Suomen lain soveltaminen kaikkiin sellaisiin vakuutuksiin, jotka ovat Suomessa pakollisia.

Pakollisella vakuutuksella tarkoitetaan vakuutusta, jonka ottaminen perustuu laissa säädettyyn velvollisuuteen. Nyt puheena olevassa pykälässä tarkoitettuja pakollisia vakuutuksia ovat muun muassa ydinvastuulain (484/72) 23 §:ssä ja aluksista aiheutuvista öljyvahingoista johtuvasta vastuusta annetun lain (401/80) 12 §:ssä tarkoitetut vakuutukset sekä liikennevakuutus.

Käytännössä on mahdollista, että vakuutus sopimus koskee sellaista vakuutusta, joka on pakollinen useissa, mutta ei kaikissa sopimukseen liittyvissä valtioissa. Tällöin sovelletaan direktiivien lainvalintasääntöjen perusajatuksen mukaisesti sen vakuutusta edellyttävän valtion lakia, johon sopimus läheisimmin liittyy. Vakuutus sopimusten osalta lakiehdotuksen 7 §:n 2 momentissa mainittu oletamus riskin sijainti valtion lain ensisijaisuudesta koskee myös tällaisessa erikoistapauksessa tapahtuvaa lainvalintaa.

Henkivakuutus

9 §. *Henkivakuutus sopimusta koskeva yleinen lainvalintasäännös.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi siitä, mitä lakia sovelletaan henkivakuutus sopimukseen, jos lakiviittauksesta ei

ole sovittu. Säännös vastaa toisen henkivakuutusdirektiivin 4 artiklan 1 kohdan ensimmäistä virkettä.

Pykälään kirjoitetun perussäännön mukaan vakuutus sopimusta arvostellaan sen valtion lain mukaan, missä vakuutuksenottajalla on vakainainen asuinpaikka.

Kun oikeushenkilö on vakuutuksenottajana, kuten esimerkiksi työnantajan ottaessa ryhmävakuutuksen työntekijöilleen, liittymänä pidetään vakuutuksenottajan sitä toimipaikkaa, johon sopimus liittyy.

10 §. *Lakiviittaus henkivakuutus sopimuksessa.* Ehdotetun 1 momentin mukaan sopijapuolet voivat sopia siitä, minkä valtion lakia sovelletaan heidän solmimaansa vakuutus sopimukseen edellyttäen, että tämä on 9 §:ssä mainitun valtion lain mukaan sallittua. Momentti vastaa toisen henkivakuutusdirektiivin 4 artiklan 1 kohdan toista virkettä.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan direktiivin 4 artiklan 2 kohdan mukaisesti, että vakuutuksenottajan asuessa toisessa valtiossa kuin siinä, jonka kansalainen hän on, voidaan lakiviittaus tehdä kansalaisuusvaltion lakiin.

Erityiset säännökset

Välittömästi sovellettavat normit. Toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 2 kohdan ensimmäisen alakohdan ja toisen henkivakuutusdirektiivin 4 artiklan 4 kohdan ensimmäisen alakohdan säännökset sallivat tuomioistuinaan sellaisten oikeusohjeiden soveltamisen, jotka on tarkoitettu pakottaviksi vakuutus sopimukseen muuten sovellettavasta laista riippumatta. Tämä niin sanottu välittömästi sovellettavien normien periaate on kirjattu kansainvälisluonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annetun lain 12 §:ään ja on niin ollen Suomessa voimassa muissakin sopimussuhteissa.

Välittömästi sovellettavien normien periaatteen perusajatuksena on, että määrätynlaiset tuomioistuimen omaan oikeusjärjestykseen sisältyvät normit ovat luonteeltaan sellaisia, että niitä on voitava soveltaa välittömästi — ilman minkäänlaista lainvalintaa — kaikissa tässä valtiossa esille tulevilla tapauksissa. Tällaisia normeja ovat sopimussuhteissa esimerkiksi valtuutussäännökset, tuonti- ja vientirajoitukset, kilpailurajoituslainsäädäntö sekä työoloja ja julkista järjestystä koskevat säännökset. Säännöksen pakottavuus kansainvälisissä tilanteissa

ei useinkaan käy siitä nimenomaisesti ilmi, vaan säännöksen pakottavuuden aste on pääteltävä säännöksen tarkoituksesta. Esimerkiksi oikeustoimilain 36 §:n (956/82) yleistä kohtuullistamissäännöstä on yleensä pidetty tässä tarkoitettussa mielessä pakottavana. Viime kädessä asia jää tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Lakiin ehdotetaan otettavaksi sekä yleinen Suomen lain pakottavien säännösten soveltamista koskeva säännös (11 §) että nimenomaisesti kuluttajavakuutuksia koskeva säännös (12 §).

11 §. *Suomen lain pakottavien säännösten soveltaminen.* Ehdotettu pykälä antaa mahdollisuuden yllä selostetulla tavalla pakottavien Suomen lain säännösten soveltamiseen tilanteissa, jossa sopimusta on muuten arvosteltava vieraan valtion lain perusteella. Kansainvälisluonteisissakin sopimussuhteissa pakottavina voidaan pitää muun muassa säännöksiä, joilla suojataan vakuutuksenottajaa kohtuuttomilta seuraamuksilta, kun tiedonantovelvollisuus tai vakuutuksenottajan muu sivuvelvoite, kuten suojeluohjeen noudattaminen tai pelastamisvelvollisuus on laiminlyöty.

Ehdotettu säännös ei velvoita soveltamaan Suomen oikeuden pakottavaa säännöstä, vaan antaa siihen ainoastaan mahdollisuuden. Säännöksen antamaa mahdollisuutta voidaan jättää käyttämättä muun muassa silloin, kun vakuutussopimuksella on vain heikko yhteys Suomeen.

12 §. *Suomen kuluttajansuojasäännösten soveltaminen.* Ehdotetun pykälän tarkoituksena on turvata suomalaiselle kuluttajalle Suomen lain kuluttajansuojasäännösten mukainen oikeusasema myös kansainvälisluonteisissa vakuutus-sopimuksissa.

Kansainvälisluonteisiin sopimussuhteisiin sovellettavasta laista annetun lain 10 §:n mukaan Suomessa vakinaisesti asuvan kuluttajan asema sopimussuhteessa määräytyy Suomen lain mukaan, jos sopimus on syntynyt sen tuloksena, että kuluttajan sopijapuolena oleva elinkeinonharjoittaja tai tämän edustaja on markkinoinut tuotettaan Suomessa. Sovellettavaa lakia ei tällöin voida syrjäyttää lakiviittauksin. Kun siis ainoastaan tahdonvaltaiset Suomen lain kuluttajansuojasäännökset voidaan kansainvälisluonteisissa sopimuksissa syrjäyttää, kaikki pakottavat kuluttajansuojasäännökset on katsottava ehdotetussa 11 §:ssä tarkoitettussa mielessä pakottaviksi.

Toisin kuin 11 §:ssä Suomen lain pakottavien

kuluttajansuojasäännösten soveltaminen ei ehdotetun säännöksen mukaan ole harkinnanvaraista, vaan sanotunlaisia säännöksiä on pykälässä määritellyissä tilanteissa sovellettava. Arvioitaessa, onko sopimus syntynyt säännöksessä tarkoitetuissa olosuhteissa, markkinointitoimet on käsitettävä laajasti. Vakuutuksenantajan voidaan katsoa markkinoineen vakuutusta Suomessa muun muassa silloin, kun sillä on ollut ilmoituksia suomalaisissa lehdissä taikka se on lähettänyt mainoksen suoraan kuluttajalle. Myös suora puhelinmyynti on tämän säännöksen alainen. Pykälän 1 momentin edellytysten voitane katsoa täyttyneen, jos vakuutuksenantaja tai tämän edustaja on vastaanottanut kuluttajan tilauksen kuluttajan vakinaisen asuinpaikan valtiosta. Jos kuluttaja sen sijaan esimerkiksi tilaa vakuutuksen ulkomaisessa lehdessä olleen ilmoituksen perusteella tai tutustuttuaan vakuutukseen ulkomailla, ei tästä syntyvä vakuutussopimus ole nyt puheena olevan pykälän alainen. Myöskään vakuutussopimus, jonka kuluttaja tekee ulkomailla vakuutuksenantajan toimipaikassa, ei ole 1 momentissa olevan säännöksen alainen, vaikka kuluttaja olisi tutustunut vakuutukseen Suomessa näkemiensä tai hänelle lähetettyjen mainosten kautta.

Direktiivit eivät salli lakiviittauksen kieltämistä kokonaan edes kuluttajasuhteissa. Sen vuoksi Suomen yleisiä sopimussuhteita koskevasta säännöksestä poiketen lakiviittaus on ehdotuksen mukaan periaatteessa hyväksytty myös kuluttajasopimuksissa. Lakiviittauksella on siten yksittäistapauksessa mahdollista parantaa kuluttajan asemaa. Sen sijaan kuluttajan aseman heikentäminen ei nyt puheena olevan lainkohdan perusteella ole mahdollista. Lakiviittaus on tehoton siltä osin kuin se johtaa kuluttajan oikeuksien vähenemiseen. Lakiviittauksen osoittaman valtion lain ja kuluttajan vakinaisen kotipaikan lain vaikutusta kuluttajan asemaan on arvioitava kunkin esille tulevan riitakysymyksen kohdalla erikseen.

13 §. *Sopimuksiin sovellettavaa lakia yleisesti koskevat säännökset.* Toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 3 kohdan ja toisen henkivakuutusdirektiivin 4 artiklan 5 kohdan mukaan direktiiveissä tarkoitettuihin vakuutus-sopimuksiin on niissä kysymyksissä, joita direktiiveissä ei säännellä, sovellettava kansainvälisen yksityisoikeuden yleisiä sopimusvelvoitteita koskevia säännöksiä. Suomessa nämä säännökset ovat kansainvälisluonteisiin sopimuksiin so-

vellettavasta laista annetussa laissa, jäljempänä yleislaki.

Toissijaisesti sovellettavaksi tulevia yleislain säännöksiä ovat erityisesti lainkohdat, jotka koskevat sopimuksen muodon pätevyyttä (6 §), aineellista pätevyyttä (7 §), oikeuksien siirtoa (8 §) sekä Suomen oikeusjärjestyksen perusteita (11 §). Lakiviittauksen tekemistä ja muuttamista koskevaa yleislain 4 §:ää ja takaisinviittauksen (*renvoi*) kieltävää 14 §:ää on niin ikään sovellettava myös nyt ehdotettavan lain soveltamisalaan kuuluviin vakuutus sopimuksiin. Takaisinviittauksen kieltämisellä tarkoitetaan, että vieraan valtion lakia sovellettaessa sovelletaan tämän oikeusjärjestyksen aineellisia normeja mutta ei lainvalintasääntöjä.

Pykälän nojalla yleislain säännökset tulevat sovellettaviksi myös eräisiin sellaisiin kysymyksiin, joita ei ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi esityksessä erikseen säännellä, vaikka direktiiveissä näin on tehty. Toisen henkivakuutusdirektiivin 4 artiklan 3 kohdan ja toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan i alakohdan säännöksiä liittovaltiojärjestelmästä ei ole otettu esitykseen, vaan ne on

jätetty yleislain vastaavan säännöksen (15 §) varaan.

Vastaavasti toisen vahinkovakuutusdirektiivin 7 artiklan 1 kohdan h alakohdan 3 virkkeessä olevaa säännöstä, jonka mukaan osaan sopimusta voidaan poikkeuksellisesti soveltaa toisen valtion lakia kuin sopimukseen muuten, ei ole otettu esitykseen. Tämä lainvalintasääntö sisältyy yleislain 5 §:n 3 momenttiin.

Voimaantulo

14 §. *Voimaantulosäännös.* Lakia ehdotetaan sovellettavaksi sen voimaantulon jälkeen tehtyihin sopimuksiin.

2. Voimaantulo

Lakiehdotus liittyy ETA-sopimukseen. Sen vuoksi ehdotetaan, että laki tulee voimaan asetuksella säädettävänä ajankohtana.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

eräisiin kansainvälisluonteisiin vakuutus sopimuksiin sovellettavasta laista

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

Yleiset säännökset

1 §

Soveltamisala

Tässä laissa säädetään, minkä valtion lakia sovelletaan vakuutus sopimukseen, kun vakuutuksenantajan päähallinto sijaitsee jossakin Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa (*ETA-valtio*) ja vakuutus on myönnetty vakuutuksenantajan ETA-valtiossa sijaitsevasta toimipaikasta sekä:

1) vahinkovakuutuksen kattama riski sijaitsee ETA-valtiossa; tai

2) henkivakuutuksen ottajan vakinainen asuinpaikka tai, jos vakuutuksenottaja on oikeushenkilö, sen toimipaikka, johon sopimus liittyy, on ETA-valtiossa.

Laki ei koske jälleenvakuutusta eikä lakisääteistä potilas-, tapaturma- tai eläkevakuutusta.

2 §

Määritelmät

Henkivakuutuksella tarkoitetaan tässä laissa myös tapaturmavakuutusta ja sairausvakuutusta, jos ne on myönnetty henkivakuutuksen lisävakuutuksena.

Vahinkovakuutuksella tarkoitetaan tässä laissa muuta vakuutusta kuin henkivakuutusta.

Lakiviittauksella tarkoitetaan sopimusehtoa sopimukseen sovellettavasta laista.

Vahinkovakuutus

3 §

Riskin sijaintipaikka

Vakuutetun riskin katsotaan sijaitsevan:

1) siinä valtiossa, missä omaisuus sijaitsee,

kun vakuutuksen kohteena on kiinteistö tai rakennus taikka rakennus irtaimistoiheen, mikäli irtaimisto on vakuutettu samalla vakuutuksella kuin rakennus;

2) siinä valtiossa, missä kulkuneuvo on rekisteröity, kun vakuutuksen kohteena on kulkuneuvo;

3) siinä valtiossa, missä vakuutuksenottaja on tehnyt vakuutus sopimuksen, kun kysymyksessä on enintään neljäksi kuukaudeksi otettu matkaan tai lomaan liittyviä riskejä koskeva vakuutus; sekä

4) muissa kuin edellä mainituissa tapauksissa siinä valtiossa, missä vakuutuksenottajalla on vakinainen asuinpaikka tai, jos vakuutuksenottaja on oikeushenkilö, missä sillä on toimipaikka, johon sopimus liittyy.

4 §

Suurta riskiä koskeva vakuutus

Suurta riskiä koskevalla vakuutuksella tarkoitetaan:

1) vakuutusta, joka koskee maa-ajoneuvoa, rautateiden liikuvaa kalustoa, ilma-alusta, alusta tai kuljetettavaa tavaraa, maa-ajoneuvon, ilma-aluksen tai aluksen rahdinkuljettajan vastuuta taikka muuta maa-ajoneuvon, ilma-aluksen tai aluksen käytöstä aiheutuvaa vastuuta;

2) luotto- tai takausvakuutusta, joka liittyy vakuutuksenottajan ammatin tai elinkeinon harjoittamiseen; tai

3) muuta omaisuusvahingon, varallisuusvahingon tai vahingonkorvausvastuun varalle otettua vakuutusta, oikeusturvavakuutusta ja matkailijalle annettavaa apua koskevaa vakuutusta lukuun ottamatta, jos vakuutuksenottaja täyttää ainakin kaksi seuraavasta kolmesta tunnusmerkistä:

a) vakuutuksenottajan taseen loppusumma on yli 37,2 miljoonaa markkaa;

b) vakuutuksenottajan liikevaihto on yli 76,8 miljoonaa markkaa;

c) vakuutuksenottajan palveluksessa olevien työntekijöiden keskimääräinen lukumäärä tilikauden aikana on yli 250.

Jos vakuutuksenottaja kuuluu konserniin, jonka on laadittava konsernitilinpäätös, käyteen 1 momentin 3 kohtaa sovellettaessa konsernitilinpäätöksen mukaisia lukuja.

5 §

Lakiviittaus vahinkovakuutus sopimuksessa

Sopijapuolet voivat sopia lakiviittauksesta rajoituksitta 4 §:ssä tarkoitetuissa vakuutus sopimuksissa. Niin ikään voidaan aina sopia lakiviittauksesta vakuutuksenottajan vakinaisen asuinpaikan lakiin.

Jos riski ei sijaitse siinä valtiossa, missä vakuutuksenottajalla on vakinainen asuinpaikka, voidaan sopia lakiviittauksesta sen valtion lakiin, missä riski sijaitsee.

Jos vakuutuksenottaja harjoittaa kaupallista tai teollista toimintaa taikka vapaata ammattia ja jos sopimus kattaa useita näitä toimintoja koskevia eri valtioissa sijaitsevia riskejä, voidaan sopia lakiviittauksesta näistä valtioista jonkin lakiin.

Kun vakuutuksenottajana on oikeushenkilö, pidetään 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa vakuutuksenottajan vakinaisen asuinpaikan sijasta liittymänä vakuutuksenottajan päähallinnon sijaintipaikkaa.

6 §

Lakiviittausmahdollisuuden täsmennys

Sopijapuolet voivat rajoituksitta sopia lakiviittauksesta silloin, kun se jonkin 5 §:ssä tarkoitettun valtion lain mukaan on sallittua.

Jos vakuutuksesta korvataan vain sellaisia vakuutustapahtumia, jotka sattuvat muussa valtiossa kuin siinä, missä riski sijaitsee, sopijapuolet voivat aina sopia lakiviittauksesta ensiksi mainitun valtion lakiin.

7 §

Sovellettava laki lakiviittauksen puuttuessa

Jos lakiviittauksesta ei ole sovittu 5 tai 6 §:n mukaisesti, sovelletaan sen valtion lakia, missä vakuutuksenottajalla on vakinainen asuinpaikka tai 5 §:n 4 momentissa tarkoitettu päähallinnon sijaintipaikka, jos myös riski sijaitsee tässä valtiossa. Muussa tapauksessa sovelletaan sen valtion lakia, johon sopimus läheisimmin liittyy.

Sopimuksen katsotaan liittyvän läheisimmin siihen valtioon, jossa riski sijaitsee, jollei muuta näytetä.

8 §

Pakollinen vakuutus

Sen estämättä, mitä edellä säädetään, pakol-

liseen vakuutukseen sovelletaan sen valtion lakia, missä vakuutuksen ottaminen on säädetty pakolliseksi.

Henkivakuutus

9 §

Henkivakuutussopimusta koskeva yleinen lainvalintasäännös

Henkivakuutussopimukseen sovelletaan sen valtion lakia, missä vakuutuksenottajalla on vakinainen asuinpaikka. Jos vakuutuksenottaja on oikeushenkilö, sovelletaan sen valtion lakia, missä vakuutuksenottajalla on toimipaikka, johon sopimus liittyy.

10 §

Lakiviittaus henkivakuutussopimuksessa

Henkivakuutussopimuksen osapuolet voivat sopia lakiviittauksesta, jos se on 9 §:ssä mainitun valtion lain mukaan sallittua.

Jos vakuutuksenottaja on luonnollinen henkilö ja hänellä on vakinainen asuinpaikka muussa kuin siinä valtiossa, jonka kansalainen hän on, sopijapuolet voivat sopia lakiviittauksesta jälkimmäisen valtion lakiin.

Erityiset säännökset

11 §

Suomen lain pakottavien säännösten soveltaminen

Sen estämättä, että vakuutussopimusta on

arvosteltava vieraan valtion lain mukaan, siihen voidaan soveltaa sellaisia Suomen lain säännöksiä, jotka ovat pakottavia sopimukseen muuten sovellettavasta laista riippumatta.

12 §

Suomen kuluttajansuojasäännösten soveltaminen

Jos vakuutussopimuksen osapuolena on kuluttaja, jolla on vakinainen asuinpaikka Suomessa, ja sopimus on syntynyt sen tuloksena, että vakuutuksenantaja tai sen edustaja on markkinoinut vakuutusta Suomessa, sovelletaan Suomen lain kuluttajaa suojaavia pakottavia säännöksiä. Lakiviittauksella ei saa vähentää näiden säännösten mukaan kuluttajalle kuuluvia oikeuksia.

13 §

Sopimukseen sovellettavaa lakia yleisesti koskevat säännökset

Siltä osin kuin tässä laissa ei toisin säädetä, sovellettava laki määräytyy kansainvälisluonteisiin sopimuksiin sovellettavasta laista annetun lain (466/88) mukaan.

Voimaantulo

14 §

Voimaantulosäännös

Tämä laki tulee voimaan asetuksella säädettävänä ajankohtana.

Lakia sovelletaan sopimuksiin, jotka on tehty lain voimaantulon jälkeen.

Helsingissä 16 päivänä lokakuuta 1992

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Oikeusministeri *Hannele Pokka*

